

بررسی و نقد
آرای سلفیه درباره توحید
از دیدگاه
قرآن، سنت و برهان

علی الله بداشتی

علی الله بداشتی، ۱۳۳۸ -

بررسی و نقد آرای سلفیه درباره توحید از دیدگاه قرآن، سنت و برهان / علی الله بداشتی. - قم: تحسین، ۱۳۹۰.
۳۸۴ ص.

۱۰۰۰۰ تومان: 7 - 44 - 5581 - 600 - ISBN 978

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتاب نامه: ص. [۳۷۳] - ۳۸۴: همچنین به صورت زیرنویس.

۱. آرای فرقه سلفیه درباره توحید. ۲. آرای سلفیه - قرآن. ۳. آرای سلفیه - سنت. ۳. آرای سلفیه - برهان. الف. عنوان.

۲۹۷/۳۱۰۳

۴ع ۸س / ۱۴۷/۲ BP

۱۳۹۲

بررسی و نقد آرای سلفیه درباره توحید از دیدگاه قرآن، سنت و برهان

نویسنده: علی الله بداشتی

ناشر: تحسین

لیتوگرافی: پژواک

صحافی: عمران

چاپ: چاپخانه دفتر تبلیغات اسلامی

نوبت چاپ: اول / بهار ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۱۰۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است

شابک: ۷-۴۴-۵۵۸۱-۶۰۰-۹۷۸ / 7 - 44 - 5581 - 600 - ISBN 978

فهرست مطالب

۱۳	پیش‌گفتار
۱۹	مقدمه
۲۷	سخن‌آغازین
۲۷	مقدمه
۲۸	ضرورت تحقیق
۲۹	هدف از تحقیق
۲۹	سؤال‌های تحقیق
۳۰	روش بررسی و نقد

فصل اول

شناخت سلفیه

۳۵	سلفیه در لغت
۳۵	سلفیه در اصطلاح
۳۷	الف) تعریف سلفیه از دیدگاه موافقان
۳۹	ب) تعریف سلفیه از دیدگاه مخالفان
۴۴	بررسی و نقد تعریف‌ها

- ۴۴..... الف) معنای پیروی از سلف صالح
- ۴۷..... اختلاف سلف در مسائل نو پدید
- ۵۰..... ب) مصادیق سلف صالح چه کسانی هستند؟
- ۵۱..... صحابه و تابعین
- ۵۲..... تعریف صحابه
- ۵۵..... نقد تعریف صحابه
- ۶۲..... بررسی و نقد حدیث
- ۶۹..... عدالت صحابه و تابعین
- ۷۱..... دیدگاه امامیه درباره صحابه و تابعین
- ۷۲..... خلاصه بحث در تعریف سلف صالح
- ۷۳..... خلاصه سخن در باب نقد تعریف اصطلاحی سلفیه
- ۷۳..... تاریخچه پیدایش سلفیه و تحولات آن
- ۷۴..... الف) اختلاف دیدگاه‌ها و روش‌های صحابه و تابعین و تابعین در مسائل
- ۷۶..... ب) ظهور اهل اثر
- ۷۷..... ج) ظهور اهل حدیث و احمد بن حنبل
- ۸۰..... د) تابعان احمد بن حنبل
- ۸۱..... ه) ظهور ابن تیمیه
- ۸۲..... ابن تیمیه از نگاه محققان سلفیه
- ۸۴..... ابن تیمیه از نگاه محققان غیر سلفی
- ۸۸..... و) حیات سلفیه بعد از ابن تیمیه
- ۹۰..... ز) ظهور محمد بن عبدالوهاب: (۱۱۱۵ - ۱۲۰۶ ق.)
- ۹۶..... ح) حیات سلفیه بعد از محمد بن عبدالوهاب
- ۹۸..... ط) گروه‌های سلفی نو ظهور در جهان اسلام

۹۸	۱. جماعت اهل حدیث
۹۹	۲. جماعة أنصار السنة المحمّدية
۱۰۰	۳. طالبان
۱۰۱	رهبران فکری سلفیه
۱۰۱	۱. احمد بن حنبل
۱۰۲	۲. تقی الدّین ابوالعبّاس احمد بن تیمیه
۱۰۲	۳. ابن قیم جوزیه
۱۰۳	۴. محمّد بن عبدالوّهّاب
۱۰۳	خلاصه فصل اول

فصل دوم:

بررسی و نقد مبانی فکری سلفیه در توحید

۱۰۸	۱. روش شناسی
۱۰۸	الف) روش های نقلی
۱۰۹	اول: ظاهرگرایی در قرآن
۱۱۱	نقد دیدگاه ظاهرگرایانه سلفیه و ابن تیمیه در رجوع به قرآن
۱۱۵	دوم: سنت گرایی
۱۲۳	سوم: گذشته گرایی (پیروی از سلف)
۱۲۸	ب) روش حسّی (تجربی)
۱۲۸	اول: معرفت بصری
۱۳۰	دوم: معرفت سمعی
۱۳۳	ج) روش عقلی
۱۳۹	۲. معرفت شناسی

۱۴۳	 ۳. هستی شناسی
۱۴۴	 الف) تقسیم هستی به غیب و شهادت
۱۴۵	 ب) تقسیم هستی به حادث و قدیم
۱۴۷	 ۴. معنا شناسی
۱۵۵	 خلاصه فصل دوم

فصل سوم:

بررسی و نقد دیدگاه‌های سلفیه در توحید

۱۵۹	 اثبات وجود خدا
۱۶۲	 توحید
۱۶۳	 معنای توحید
۱۶۵	 اقسام توحید
۱۶۹	 ۱. توحید علمی
۱۷۱	 بررسی و نقد عقاید سلفیه در توحید ذاتی:
۱۷۳	 توحید در صفات (توحید صفاتی)
۱۷۵	 اصول سلفیه در صفات
۱۷۵	 اصل اول: تشابه مفاهیم صفات
۱۷۵	 اصل دوم: توقیفی بودن صفات
۱۷۶	 اصل سوم: ایمان به صفات خبری
۱۷۷	 اصل چهارم: نفی تشبیه
۱۸۰	 اصل پنجم: نفی تعطیل
۱۸۲	 اصل ششم: تقسیم صفات
۱۸۲	 الف) صفات ثبوتی و سلبی (نفی و اثبات)

۱۸۵	ب) صفات ذات و صفات فعل
۱۸۵	از دیدگاه سلفیه
۱۹۴	ج) صفات قدیم و حادث
۱۹۶	د) صفات عقلی و خبری
۱۹۸	اصل هفتم: توقف در تفسیر صفاتی که در کتاب و سنت نیامده
۲۰۰	۲. توحید افعالی
۲۰۱	اول: توحید در خالقیت
۲۰۲	دوم: توحید در ربوبیت
۲۰۶	سوم: توحید در آثار و افعال
۲۱۰	۳. توحید عملی
۲۱۱	الف) توحید در محبت
۲۱۶	ب) توحید در عبادت
۲۱۸	توحید الوهی (عبادی) از دیدگاه سلفیه
۲۲۴	ج) توحید در اطاعت
۲۲۷	د) توحید در دعا، استعانت، استغاثه و...
۲۳۱	خلاصه فصل سوم

فصل چهارم:

بررسی و نقد دیدگاه‌های سلفیه در آفات توحید

۲۳۵	۱. معنای شرک، انواع و عوامل آن
۲۳۶	الف) شرک نظری
۲۳۶	اول: شرک در ذات
۲۳۷	دوم: شرک در اسما و صفات

۲۳۹	سوم: شرک در فاعلیّت
۲۴۱	ب) شرک عملی
۲۴۱	اول: شرک در عبادت
۲۴۲	شرک عبادی در نگاه سلفیه
۲۵۷	دوم: شرک در اطاعت
۲۶۴	سوم: شرک در محبت
۲۶۶	شرک حیّی در نگاه سلفیه
۲۶۸	چهارم: شرک در استعانت
۲۷۵	۲. ریا
۲۷۶	۳. استکبار و عصیّت
۲۷۸	خلاصه فصل چهارم

فصل پنجم

بررسی و نقد دیدگاه‌های سلفیه در صفات خدا

۲۸۵	صفات ذات خدا
۲۸۵	اثبات نفس برای خدا
۲۸۷	اثبات علم، حیات، قدرت، و اراده زاید بر ذات
۲۹۴	اثبات وجه و صورت
۲۹۹	بررسی و نقد
۳۰۰	اثبات سمع، بصر و عین (چشم) برای خدا
۳۰۴	اثبات دست و انگشت
۳۱۱	اثبات پا برای خدا
۳۱۴	اثبات مکانمندی خدا

۳۱۴	الف) در آسمان بودن خدا
۳۱۵	ب) استوای خدا بر عرش
۳۲۱	ج) حرکت مکانی (جابه جایی) خدا
۳۲۲	جهت داشتن خدا
۳۲۲	نقد مکانمندی خدا
۳۲۳	معنای عرش
۳۲۵	معنای استوی
۳۳۸	اثبات کلام برای خدا
۳۴۱	نقد
۳۴۱	الف) از نگاه هستی شناختی
۳۴۲	ب) از نگاه معنا شناختی
۳۴۳	اثبات رؤیت (دیده شدن خدا)
۳۴۵	دلایل نقلی اثبات رؤیت خدا
۳۴۷	دیده شدن خدا در دنیا
۳۴۸	دلایل عقلی رؤیت خدا
۳۵۰	نقد دیدگاه‌های سلفیه در باب رؤیت خدا
۳۵۴	نقد دلایل نقلی
۳۶۵	اثبات صفات انفعالی
۳۶۵	ضحک و فرح
۳۶۶	رضا و غضب
۳۶۸	خلاصه فصل پنجم
۳۷۳	منابع و مآخذ تحقیق

پیش‌گفتار

«سلفیه» که مشهور شدن آن با این عنوان به آغاز قرن چهاردهم هجری باز می‌گردد، گروهی در حجازند که ادعای روشن‌فکری نیز دارند و در سایر کشورهای مسلمان نیز نفوذ کرده، و برای اربابان آن را روشی فکری برای رسیدن به حقیقت اسلام می‌دانند و عده‌ای هم آن را به عنوان دین و مذهب برگزیده و خود را پیرو مکتب «اهل حدیث» می‌دانند که در عصر عباسیان و پس از بروز اختلاف فکری معتزله با اهل کلام و شیعیان پدید آمدند.

احمد بن حنبل، که در سال ۲۴۱ هجری قمری در گذشت خود، بنیان‌گذار مذهب اهل حدیث است و پیروان او در اصول و فروع و عقیده و احکام، خود را پیرو مذهب اهل حدیث می‌دانند. خلفای عباسی از دوران «متوکل» تا زمان «مقتدر» به ترویج این مکتب همت گماشتند. در سال ۳۰۵ هجری قمری ابوالحسن اشعری تحت عنوان «احیاگر مکتب اهل حدیث» و به طور خاص مکتب احمد بن حنبل، مکتبی را پی‌ریخت که دعوی اصلاحاتی در عقیده اهل حدیث داشت که معتقد بود با خرافات فراوانی آمیخته شده است. از جمله این که قرآن قدیم است؛ بشر در زندگی خویش «اختیاری» ندارد؛ خدا دارای دست و پا و چشم و دیگر اعضاست. او برای ایجاد اصلاحات در این مکتب فکری، به پاخاست و توانست تا حدودی نیز موفق شود، ولی متعصبان اهل حدیث او را از خود طرد کردند.

با پیدایش «مکتب اشعری» شکاف عظیمی میان اهل حدیث و پیروان اشعری پیش آمد که پیوسته در جنگ و جدال بودند و حتی گاهی اختلافاتشان به خونریزی نیز می‌انجامید. در تمام این دوران، که اهل حدیث یک طرف دعوا و اشاعره طرف دیگر آن بودند، هرگز بحث «سلفیه» به عنوان یک مذهب مطرح نبود، تا این که ابن تیمیه (متوفای ۸۲۷ ه.ق.) دعوت به شیوه «سلف» را شعار خود قرار داد و ادعایش این بود که ما تابع «اهل سنت و جماعت» هستیم که در سه قرن نخست زندگی می‌کرده‌اند، البته وی از کلمه سلفیه بهره نمی‌گرفت. پس از درگذشت او و هجوم فقهای همه مذاهب علیه او، دعوت به پیروی اهل حدیث دیگر چندان رونقی نداشت تا این که محمد بن عبدالوهاب (متوفای ۱۲۰۷ ه.ق.) این مکتب را در سرزمین نجد، که فاقد فرهنگ اسلامی و علمای برجسته بود، مجدداً احیاء کرد و گسترش داد، و با حمایت آل سعود به صورت مذهب رسمی درآمد و بعدها با تسخیر حرمین شریفین، در پرتو حمایت انگلیس از آنان، تمام سراسر علمی و دانشگاهی و مساجد در اختیار آنان قرار گرفت و موجی از تندروی و سخت‌گیری و کم‌کم تکفیر همه مسلمانان به راه انداخته شد. ابن عبدالوهاب گاهی برای ساکت کردن مخالفان، شیعیان را تکفیر نمود و اشاعره و صوفیه و مذاهب دیگر را اهل بدعت دانست و مدعی شد که اسلام ناب محمدی ﷺ در اختیار سلف بوده و فهم ایشان از کتاب و سنت برای همگان حجت است، و هر کس از این راه پیروی ننماید، بدعت‌گذار یا خارج از اسلام است! در میان سلفیه، دو روش فکری نزدیک به هم وجود دارد:

۱. گروهی فقط کتاب و سنت را حجت می‌دانند و از داوری‌های عقل می‌پرهیزند؛
 ۲. گروه دیگر می‌گویند: قرآن و سنت وقتی برای ما حجت است که با فهم و برداشت سلف همراه باشد، چرا که ما آیین و مذهب خود را از آن‌ها گرفته‌ایم.
- سلفی‌ها در تعبد به نص کتاب و سنت بین خبر واحد و متواتر فرقی نمی‌گذارند، و خبر واحد را در تبیین عقاید و معارف اسلام حجت می‌دانند و معتقدند که قول ثقه در

عقاید برای ما حجت است.

بر همین اساس خداوند متعال را با صفات بشری معرفی می‌کنند و برای او صفاتی همانند خنده، گریه، آمدن و رفتن و نشستن و پانهادن در جهنم را معتقدند! و می‌گویند: صدای تختی که روی آن می‌نشیند، مانند صدای کجاوه است!^۱ و ده‌ها عقیده دیگر در باب توحید و در زمینه‌های مختلف دیگر، که در کتاب‌های اعتقادی آنان به تفصیل آمده است. و سوگمندانه باید اذعان کرد که این مکتب فکری، که آکنده از انحطاط و تحجر و تصلب است و فقط خود را حق می‌داند و سایر مکتب‌ها و مذاهب اسلامی را تکفیر می‌نماید، و به هیچ وجه هم حاضر به مناظره و مباحثه با خردمندان و متفکران مکاتب دیگر نیست، امروز مرزهای جغرافیایی و فکری بسیاری از کشورهای مسلمان را در نور دیده و با حمایت بی‌حد و مرز مالی و دلارهای نفتی حکام آل سعود در میان سایر مسلمانان نفوذ بسیاری یافته و با بمباران تبلیغاتی خویش پیروان زیادی را جذب کرده است و دردآورتر این که با به خدمت گرفتن مفتیان وهابی و شاخه نظامی خود «القاعده» و با به ماق فتوای تکفیر، خون بسیاری از مسلمانان را بر زمین ریخته و به ارتکاب جنایات فردانی در کشورهای اسلامی همانند پاکستان و افغانستان و سایر کشورهای اسلامی و مسلمانانه در قالب دین‌داری هم‌چنان دست یازیده است! و گناه تمام این همه جنایت‌ها، خون‌ریزی‌ها، اختلاف‌افکنی بین جبهه متحد مسلمانان و زمینه‌سازی برای استعمارگران بین‌المللی برای غارت ثروت‌های خدادادی کشورهای اسلامی، بر دوش کسانی است که عقبه فکری این جنایت‌کاران هستند و ایدئولوگ آنان به شمار می‌روند.

آری! سلفی‌ها اگر چه به ظاهر خود را متدین به دین اسلاف خود می‌دانند، اما آنچه در گفتار و اعمال و رفتار آنان اثری از آن دیده نمی‌شود، دین‌مداری و عمل به شریعت

۱. برگرفته از مقالة عالمانه حضرت آیت الله جعفر سبحانی (مدظله العالی) درباره سلفی و سلفی‌گری، سایت شیعه

مقدس پیامبر عظیم الشان اسلام ﷺ، است؛ پیامبری که رحمة للعالمین و دارای خلق عظیم است.

اثر حاضر، که محصول تحقیق عالمانه و پژوهش محققانه استاد حوزه و دانشگاه، جناب آقای دکتر الله بداشتی است و در حقیقت پایان نامه دوره دکتری ایشان به شمار می رود، در باب «بررسی و نقد آرای سلفیه درباره توحید» بوده و تا مرحله چاپ و انتشار آن از سوی این مؤسسه مراحل زیر را گذرانده است:

۱. بنابر پیشنهاد جناب حجة الاسلام آقای دکتر اعرابی یکی از همکاران و عضو محترم هیأت امنای مؤسسه، تحقیق در پیش رو پس از دفاع جناب آقای دکتر، جهت چاپ در اختیار مؤسسه به تناسب فعالیت های آن قرار گرفت.

۲. تعدادی از نسخه اولیه متن چاپ شده، جهت اظهار نظر عده ای از فاضلان و محققان حوزه و دانشگاه، در اختیار آنان قرار داده شد و همچنین برای بررسی و تأیید نهایی در اختیار استاد بزرگوار حوزه و محقق گران آمد، حضرت حجة الاسلام المسلمین جناب آقای خوشنویس (جعفر الهادی) «زید عزه» که امیدواریم خداوند صحت و سلامت را به ایشان بازگرداند و سایه این عالم پرتلاش را مستدام بدارد، قرار گرفت که پس از مدتی ایشان به علت استفاده محقق محترم از آثار نو و جدید نویسندگان سلفی در تحقیق خود، و عدم دسترسی به این کتاب ها، از ادامه بررسی آن عذرخواستند و پیشنهاد کردند که جناب حجة الاسلام آقای دکتر عابدی «زید عزه» بررسی آن را به عهده بگیرند.

۳. از حسن تصادف، معلوم شد که جناب استاد آقای دکتر عابدی، داور این رساله به هنگام دفاع محقق محترم از آن بوده و کاملاً از موضوع این اثر تحقیقی آگاهند و نیازی نیست که درباره ایشان آن را بررسی کنند و جالب آن که استاد مشاور این رساله نیز، جناب آقای دکتر شیخ الاسلام، از اساتید شافعی مذهب و به نام دانشگاه تهران

۴. پس از طی این مسیر، که زمان زیادی را هم به خود اختصاص داد، کار در اختیار ویراستار عالم و فاضل، جناب آقای بوذر دیلمی معزی قرار گرفت و ایشان نیز با دقت تمام، ویراستاری مدققانه‌ای انجام دادند، و گفتگو و مبادلات علمی بسیاری بین ایشان و محقق محترم انجام گرفت تا سرانجام کار ویراستاری آن به سرانجام رسید و در اختیار تایپست محترم مؤسسه جهت اعمال اصلاحات قرار داده شد.

۵. پس از تایپ مجدد و انجام دادن اصلاحات و ویرایشی، محصول کار به دقت و امعان نظر تمام از سوی جناب حجة الاسلام آقای نیکان، قائم مقام محترم مؤسسه مورد مطالعه و بازبینی و اصلاح و رفع اغلاط بارزبینی کامل قرار گرفت که در همین مرحله دوبار تألیف حاضر به صورت کامل بازبینی شد و در نهایت نیز کار مجدداً از نظر ویراستار محترم گذشت.

۶. نگارش مقدمه کتاب به استاد جناب آقای دکتر عابدی پیشنهاد گردید که علی‌رغم اشتغالات علمی و اداری بارز وی، مقدمه عالمانه‌ای بر آن نگاشتند که ملاحظه می‌فرمایید.

۷. مراحل اداری اخذ مجوز از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صفحه‌بندی، تهیه روی جلد کتاب، همه و همه زمان فراوانی را به خود اختصاص داد، و در مجموع باعث شد که اثر گران‌سنگ حاضر با تأخیر فراوان به دست چاپ سپرده شود که از این بابت شرمنده محقق و مؤلف محترم بوده و هستیم!

در حسن ختام بر خود فرض و لازم می‌دانیم از همه همکاران عزیزی که از ابتدا تا مراحل پایانی کار همراه این تألیف و تحقیق عالمانه بوده‌اند به ویژه از آقایان: مؤلف و محقق محترم جناب آقای دکتر الله‌بداشتی؛ استاد گران‌مایه جناب آقای دکتر احمد عابدی؛ جناب حجة الاسلام آقای نیکان؛ جناب آقای بوذر دیلمی معزی؛ تسایست‌های مؤسسه یاران امین آقایان: اصغری و هوشیار؛ ناشر محترم (نشر تحسین) و هم‌چنین عزیزانی که در تکمیل و اصلاح این کار ارزشمند و اثر

تحقیقی یار و یاور ما بوده‌اند، صمیمانه سپاس‌گزاری و تشکر کنیم. امید بر آن داریم که خداوند حکیم و علیم این تلاش خالصانه را از همه ما قبول و دعای خیرتان را درباره این بندگان حقیر، بدرقه راهمان قرار دهد و به حسن اجابت قرین فرماید. آمین

یا ربّ العالمین

مؤسسه یاران امین

www.ketab.ir